

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Maraş Abasında Koruma ve Dua Mahiyetinde Dokunan Motifler
Motifs Woven in Maraş Abası as Symbols of Protection and Prayer*

Mutlu ASLANTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi

faslanturk@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6863-6150

Öz: Maraş abası, ısı ve nem etkisi ile keçelendirilmiş gözenekleri kapatılarak su geçirmezlik sağlanmış bir erkek dış giysisidir. Gül desenleri, boyuna iki parçadan (şah) oluşan bedeni, kol altında bırakılan yırtmacı, yakasına yapılan dili ve siyah-beyaz çizgili zemin dokuması ile diğer yörelerin abalarından farklılaşır. Keçeleştirilmiş olması onu sert bir dokuya dönüştürmüştür. Dokumada “motif”, yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birlik olan öğelerden her biridir. Sembolik motifler ise süsleme olmanın ötesinde, kökleri tarih öncesine giden kültürel, sosyal, dinî, felsefî ve mitolojik boyutlarıyla toplumun yaşantısını belgeler niteliğindeki unsurlardır. Motiflerin sınıflandırılması ve kayıt altına alınmaları kültürel yapıyı ortaya koyma açısından gereklidir. Giyeni kötü enerjiden korumak amacıyla dokumalara eklenen motifler, koruyucu mahiyetteki semboller olarak adlandırılabilir. Bu çalışma, Maraş abalarında yer alan koruyucu ve dua mahiyetindeki motifleri nesne analizi, görsel dokümantasyon ve literatür/arşiv taraması yoluyla tespit edip kayıt altına almak amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz ve ikonografik çözümleme yaklaşımıyla kurgulanmıştır. Araştırma sonucunda, Maraş abalarına koruma maksatlı dokunan elçek, üç tuğ, kurbağa, kurtağzı, akrep, şekerpere, mavi boncuk, muska, çapraz süsleme ve düğüm gibi nesneli bezeme sembolleri incelenmiştir. Ayrıca; dua mahiyetinde eklenmiş sadakat anlamında bukağı, bereket ve şans getirdiğine inanılan yıldız, bilgelik ve rehberlik simgesi kandil, doğurganlık sembolü bereket yaprağı, çoğalma temalı sarmaşık ve zincir, misafirperverlik ve aile birliği duası içeren semaver ve kaza-beladan korunma niyetiyle “Maşaallah” yazılı motifler görsel örnekler üzerinden tespit edilmiş, geleneksel zanaat bağlamındaki semgesel anlamları literatür eşliğinde açıklanarak kayıt altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Maraş Abası, koruyucu motifler, dua motifleri, halk inançları, geleneksel giyim, sembolizm.

Abstract: The Maraş aba is a traditional men's outer garment made waterproof by closing its pores through the effects of heat and moisture, resulting in a felted texture. It differs from the abas of other regions with its rose patterns, body consisting of two pieces lengthwise (şah), armpit slits, neckline tongue, and black-and-white striped ground weave. The felting process gives it a rigid texture. In weaving, a "motif" is each of the elements that come together to form a decorative work and constitute a unity in themselves. Symbolic motifs, beyond being mere ornaments, are elements documenting society's life with their cultural, social, religious, philosophical, and mythological dimensions whose roots go back to prehistory. The classification and recording of motifs are essential for revealing the cultural structure. Motifs added to weaves with the belief of protecting the wearer from negative energies can be designated as protective symbols. This study is structured using descriptive analysis and iconographic analysis approaches from qualitative research methods, with the aim of identifying and recording the protective and prayer-oriented motifs on Maraş abas through object analysis,

* Bu makale, yazarın Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladığı "Kahramanmaraş Yöresel Erkek Kıyafetlerinden “Maraş Abası” Ve Güncel Uygulamaları (2025) isimli Sanatta Yeterlilik tez çalışması kapsamında elde edilen veriler ve teorik çerçeve esas alınarak hazırlanmış, güncel saha araştırmalarıyla geliştirilmiştir.

Geliş Tarihi:21.02.2025

Kabul Tarihi:17.08.2026

Yayın Tarihi:31.08.2026

Atıf: Aslantürk, M. (2026). Maraş Abasında Koruma ve Dua Mahiyetinde Dokunan Motifler Hakkında Bir Dokuma Ustası Raşit Köklü Görüşmesine Dayalı Analiz. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 870-890. Doi: 10.33437/ksusbd.1833394

visual documentation, and literature/archive reviews. As a result of the research, objective ornamental symbols woven for protective purposes on Maraş abas—such as the hand (elçek), three tughs (üç tuğ), frog, wolf's mouth (kurtağzı), scorpion, sugar lump (şekerpare), blue bead, amulet (muska), cross ornamentation, and knot—were examined. In addition, motifs added with a prayer intent—such as the hobble (bukağı) meaning loyalty, the star believed to bring abundance and luck, the lamp as a symbol of wisdom and guidance, the fertility leaf as a symbol of fertility, ivy and chain with the theme of proliferation, the samovar containing a prayer for hospitality and family unity, and the inscription "Mashallah" intended for protection from accidents and misfortunes—were identified through visual examples, and their symbolic meanings in the context of traditional craft were explained and recorded alongside the literature.

Keywords: Maraş Aba, protective motifs, prayer motifs, folk beliefs, traditional clothing, symbolism.

GİRİŞ

Geleneksel Türk dokuma sanatı, estetik bir değer sunmanın ötesinde, içinde barındırdığı sembol ve motiflerle toplumun inanç sistemini, mitolojik birikimini ve kültürel kodlarını geleceğe taşıyan bir araçtır. Bu sanatın özgün bir yansıması olan Maraş Abası, ısı ve nem etkisi ile keçelendirilmiş, gözenekleri kapatılarak su geçirmezlik özelliği kazandırılmış bir erkek dış giysisidir. Kendine has dokusu ve teknik özellikleriyle dikkat çeken bu giysi; gül desenleri, boyuna iki parçadan (şahtan) oluşan bedeni, kol altında bırakılan yırtmacı ve yakasına yapılan dili ile diğer yörelerin abalarından ayrılmaktadır.

Dokuma kültüründe "motif", yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına bir bütünlük arz eden öğelerin her biri olarak tanımlanmaktadır. Sembolik motifler ise salt bir süsleme unsuru olmanın ötesinde; kökleri tarih öncesine uzanan kültürel, sosyal, dinî ve felsefî boyutlarıyla toplumun yaşantısını belgeleyen kültürel unsurlardır. Bu bağlamda, Maraş Abası dokumalarına eklenen motifler, giyen kişiyi kötü enerjiden korumak ve ona manevi bir kalkan oluşturmak gayesiyle işlenen "koruma ve dua mahiyetinde motifler" olarak nitelendirilmektedir.

Kültürel yapının sürekliliği ve somut olmayan mirasın korunması açısından bu motiflerin sınıflandırılması ve kayıt altına alınması büyük bir gereklilik arz etmektedir. Çalışmanın amacı, Kahramanmaraş yöresindeki geleneksel erkek kıyafetlerinden olan Maraş Abasında yer alan koruyucu ve dua mahiyetindeki motiflerin ve sembollerin nesne analizi, görsel dokümantasyon ve arşiv/literatür taraması yoluyla tespit edilerek kayıt altına alınmasıdır. Bu doğrultuda araştırma; orijinal aba örneklerinin morfolojik ve ikonografik çözümlemesi temelinde, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yaklaşımıyla kurgulanmıştır. Çalışma kapsamında; elçek, üç tuğ, akrep, muska gibi koruyucu sembollerin yanı sıra; sadakat, bereket, bilgelik ve aile birliğini temsil eden dua mahiyetindeki motiflerin simgesel anlamları literatür eşliğinde incelenerek ortaya konulmuştur.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Giyim insanları çevre şartlarından korumasının yanı sıra, insanların ruh halini ve düşünce ve inanç dünyasını başkasına gösterme amacı ile kullanılan bir iletişim araçtır.

İnanç sistemleri, bireylerin günlük yaşamlarını şekillendiren önemli unsurlardan biridir. Türk halk kültüründe inançlar ve semboller, giysi ve aksesuarlar aracılığıyla insan bedeni üzerinde somutlaşmış, giysilerde korunma ve dua amaçlı çeşitli motifler yaygın olarak kullanılmıştır (Öztürk, 2019). Kahramanmaraş yöresi, zengin halk kültürünün değerli bir neticesi olarak ortaya çıkmış geleneksel giyim tarzıyla bu simge değeri oldukça yüksek geleneksel kıyafetlerin önemli örneklerini oluşturmuştur.

Sembolik motifler salt bir süsleme unsuru olmanın ötesinde, kökleri tarih öncesine giden kültürel, sosyal, dinî, felsefî, ve mitolojik boyutlarıyla bir toplumun yaşantısını belgeler nitelikteki motiflerdir. Bu motiflerin değişerek de olsa geçmişten bu yana birikmiş dinî, mitolojik ve toplumsal anlamları, biçimsel açıdan ortak ve ayrı yönleri ile belirlenerek bu motiflerin sınıflandırılmaları, kültürel yapıyı ortaya koyma açısından son derece gerekli görülmektedir. (Alp, 2000, s. 351). Duygu ve düşünceleri, yaşam tarzını anlatan, içerisinde birtakım değerlerin gizlendiği motifler, Türk dokuma sanatında ince bir estetik sanat anlayışı ile üretime aktarılmıştır. Giyeni kötü enerjiden korumak duası ile dokumalara eklenen motifler "koruma dua mahiyetinde motifler" olarak adlandırılabilir. İnsanlık tarihi boyunca

bireyler korunma, bereket ve şans gibi kavramları somutlaştıran süslemeleri ürettikleri materyallere, yaşadıkları mekânlara ya da giysilerine dua niyeti ile eklemişlerdir.

Türk-İslam kültüründe nazardan korunma inancı, giyim üzerinde belirgin etkiler yaratmıştır (Eren, 2015). Nazardan korunma, Türk halk inançlarında önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle mavi boncuk ve göz motifleri, kötü bakışlardan korunma amacıyla kullanılmıştır. Bu motiflerin, gömlek yakalarında, yeleklerde ve başörtülerinde sıklıkla görülmektedir (Bayat, 2020). Kahramanmaraş'ta halk inançlarının somutlaştırılmış sembolleri, özellikle giysi ve takılar üzerinde yoğunlaşmıştır. Çocuk kıyafetlerine nazar boncuğu dikilmesi, gelinliklerde ve abalarda koruyucu motiflerin kullanılması gibi uygulamalar yaygındır (Durdu, 2022).

Bu bölümde, incelenen aba örnekleri üzerinden tespit edilen motifler; "Koruyucu Semboller" ve "Dua Mahiyetindeki Semboller" olmak üzere iki ana başlık altında çözümlenmiştir.

Maraş Abası'nın Teknik ve Yapısal Özellikleri

Maraş Abası, geleneksel Türk dokuma sanatında hammaddesi, dokuma tekniği ve kullanım amacı bakımından kendine özgü bir yere sahiptir. Teknik olarak bu giysi, ısı ve nem etkisi ile keçelendirilerek gözenekleri kapatılmış ve bu sayede doğal bir su geçirmezlik özelliği kazandırılmış bir erkek dış giysisidir. Yapısal olarak incelendiğinde; boyuna iki parçadan oluşan ve "şah" olarak adlandırılan beden yapısı, kol altında bırakılan hareket özgürlüğü sağlayan yırtmacı ve yakasına yapılan "dil" eklentisi ile diğer yörelerin abalarından keskin bir şekilde ayrılmaktadır. Maraş Abası, yün iplikle dokunduktan sonra ısı ve nem etkisiyle keçelendirilmiş (fulling/tepme) bir tekstil yapısıdır. Bu süreç, kumaşa yapısal bir rijitlik kazandırırken üzerine işlenen motifler için mukavemetli bir tuval oluşturur, üzerine dokunan karakteristik gül desenleri bu sertliği estetik bir dengede tutmaktadır. Bu yapısal unsurlar, bölgenin iklimsel koşullarına adaptasyon sağlarken aynı zamanda giyen kişinin toplumsal statüsünü belirleyen görsel birer kimlik kartı vazifesi görmektedir. Dokumanın bu mukavemetli yapısı, Maraş Abası'nı sadece bir giysi olmaktan çıkarıp, nesiller boyu aktarılan ve zamanın yıpratıcı etkisine direnen bir "zırh" formuna dönüştürmüştür.

Dokuma Kültüründe Motif ve Sembolizm

Dokuma literatüründe "motif", yan yana gelerek bir bezeme kompozisyonunu oluşturan ve kendi başlarına anlamlı bir birlik kuran en küçük birimlerdir. Sembolik motifler ise sadece görsel birer süsleme unsuru değildir; bu öğeler kökleri prehistorik dönemlere kadar uzanan kültürel, sosyal ve dinî birikimin dokuma yüzeyine yansımalarıdır. Bir dokuma yüzeyinde yer alan her sembol, toplumun felsefî ve mitolojik dünyasını belgeleyen görsel birer doküman niteliği taşır. Bu sembolizm, sözlü kültürün nakışlarla somutlaştığı bir sessiz iletişim dili olarak işlev görerek, dokumacının iç dünyasını ve toplumun kolektif hafızasını yüzeye aktarmasına olanak tanır. Dolayısıyla motifler, estetik bir kaygının ötesinde, geçmişin kozmolojik algısını bugüne taşıyan semantik birer köprü olarak kabul edilmelidir. Bu bağlamda semboller, kültürel kodların şifrelendiği birer görsel veri bankası gibi çalışarak geleneksel bilgi sisteminin sürekliliğini sağlamaktadır. Maraş Abası üzerindeki modüler düzenlemeler, Alfred Gell'in (1998) 'eylemlilik' kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde; motiflerin sadece statik birer desen değil, giyen kişinin kinetik varlığıyla aktive olan ve gözlemcinin dikkatini hapseden birer 'görsel tuzak' işlevi gördüğü anlaşılmaktadır.

Koruma, Dua Maksatlı ve Bereket, Şans Getirdiğine İnanılan Semboller

Geleneksel toplumlarda nesneler, sadece fiziksel işlevleri için değil, aynı zamanda taşıdıkları manevi anlamlar için de üretilirler. Maraş Abası dokumalarına eklenen belirli figürler, giyen kişiyi negatif enerjilerden, kaza ve beladan koruma gayesiyle işlenir. Bu bağlamda, "elçek, üç tuğ, akrep, muska" gibi nesneli bezeme sembolleri doğrudan koruma işleviyle ilişkilendirilirken; "yıldız, kandil, sarmaşık ve semaver" gibi motifler sadakat, bereket, bilgelik ve aile birliği gibi dilekleri temsil eden "dua mahiyetindeki motifler" kategorisinde değerlendirilmektedir. Bu sembollerin abanın stratejik bölgelerine yerleştirilmesi, giyen kişinin hem fiziksel hem de metafiziksel anlamda güvende kalması niyetini taşımaktadır. Motiflerin bu işlevsel sınıflandırması, geleneksel el sanatlarının sadece teknik birer beceri olmadığını, aynı zamanda derin bir inanç ve felsefe sistemine dayandığını kanıtlamaktadır. Bu motiflerin akademik bir disiplinle kayıt altına alınması, somut olmayan kültürel mirasın korunması,

toplumsal belleğin sürdürülebilirliği ve gelecek nesillere doğru aktarılması açısından hayati bir önem taşımaktadır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma Deseni ve Yöntemi

Bu çalışma, geleneksel Maraş abası üzerinde yer alan bezeme ve motiflerin biçimsel özelliklerini, ikonografik kökenlerini ve sembolik anlamlarını belirlemek amacıyla nesne analizi ve materyal kültür yaklaşımıyla tasarlanmıştır. Dokuma motiflerinin yalnızca estetik birer unsur değil, aynı zamanda tarihsel, kültürel ve inançsal kodlar barındıran maddi kültür verileri olması, betimsel analiz ve ikonografik çözümleme yöntemlerinin birlikte kullanılmasını gerektirmiştir.

Veri Toplama Teknikleri ve Kaynakları

Çalışmanın veri altyapısı, doğrudan nesne incelemesine, görsel belgeleme çalışmalarına ve yazılı arşiv taramalarına dayanmaktadır. Verilerin toplanması sürecinde izlenen aşamalar şunlardır:

Literatür ve Arşiv Taraması: Türk dokuma sanatı, sembolizm, halk inançları ve Maraş abasının morfolojik özellikleri üzerine yayımlanmış akademik kitaplar, makaleler, ulusal/uluslararası tezler ve yazılı kaynaklar incelenerek teorik çerçeve oluşturulmuştur.

Görsel Dokümantasyon ve İnceleme: Orijinal aba örnekleri üzerinde yer alan motiflerin kompozisyon kurguları, yerleşim yerleri ve teknik detayları belgelenmiş; geleneksel zanaat aktarımları ve literatüre geçmiş usta beyanları ikincil veri olarak analiz sürecine dahil edilmiştir.

Araştırmanın Materyal ve İnceleme Nesneleri

Araştırmanın ana materyalini, geleneksel dokuma ustası Raşit Köklü'nün koleksiyonuna ait özgün Maraş abası örnekleri ile müze envanterlerinden ve koleksiyonerlerden seçilen parçalar oluşturmuştur. Örneklem seçiminde, usta zanaatkârın elinden çıkan ve motiflerin geleneksel formlarını en net şekilde yansıtan orijinal aba parçaları doğrudan inceleme nesnesi olarak ele alınmıştır.

Verilerin Analizi

Elde edilen görsel ve yazılı veriler; motiflerin yapısal özellikleri ve geleneksel işlevlerine göre kategorize edilmiştir. Analiz sürecinde motifler; "Koruma Maksatlı Semboller" ve "Bereket/Şans Getirmesi Duasıyla Dokunan Semboller" olmak üzere iki temel başlık altında sınıflandırılmıştır. İncelenen nesnelerden elde edilen morfolojik bulgular, halk bilimi ve maddi kültür alanındaki literatür verileriyle karşılaştırılarak Maraş abasına özgü sembolik dil çözümlenmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, geleneksel dokuma ustası Raşit Köklü'nün koleksiyonuna ait özgün Maraş abası örnekleri ile müze envanterlerinden ve koleksiyonerlerden seçilen parçalar üzerinden elde edilen görsel ve morfolojik veriler analiz edilmiştir. İnceleme sürecinde Şekil 2'de yer alan usta koleksiyonuna ait aba örneği üzerinden motif çözümlemeleri yapılmış; geleneksel zanaat aktarımları ve maddi kültür verileri kayıt altına alınmıştır.

Şekil 1. Raşit Köklü
Kaynak: Mutlu Aslantürk Arşivi

Şekil 2. Raşit Köklü Koleksiyonu Abası Ön ve Arka Görüntüsü

Kaynak: Mutlu Aslantürk Arşivi

Dokumalar üzerindeki sembol ve motifler, o dokumanın üretildiği dönemin ruhunu yansıtan ve döneme ait bilgilerin yorumlanmasına olanak tanıyan birer yapıtaşdır (Oyman, 2019: 4). Kahramanmaraş geleneksel kıyafet kültüründe koruyucu semboller, giyen kişinin hem fiziksel hem de manevi enerji alanını koruma gayesiyle kullanılmıştır. Maraş abalarında nadir de olsa rastlanan; elçek, semaver, üç tuğ, kurbağa, akrep, muska, şekerpare (göz) ve nazar boncuğu gibi nesneli bezemeler, genellikle nazara karşı koruyucu bir kalkan işlevi görmektedir. Bu bezemeler, kültürel bağlamda sadece süsleme değil, aynı zamanda "iyi enerji" taşıyan ve koruyan işlevsel unsurlar olarak tanımlanmaktadır

Koruma, Dua Maksatlı Dokunan Semboller

Üç tuğ:

Geleneksel dokuma kültüründe Üç Tuğ motifi, kötü enerjiyi uzak tutmak amacıyla kullanılan kadim bir tılsım olarak kabul edilmektedir. Maraş Abası kompozisyonunda genellikle döş (göğüs) ve sırt süslemelerinde, omuz hizasında stilize ve geometrik formlarda yer alan bu motif, Türk devlet geleneğindeki gücü ve hakimiyeti temsil eder. Sembolik olarak, bedeni dışarıdan gelebilecek olumsuz manevi müdahalelere karşı koruma altına aldığına inanılan bir "muhafız" görevini üstlenmektedir.

Saha araştırması kapsamında görüşülen usta Raşit Köklü, bu motiflerin ve genel olarak abanın manevi işlevini şu sözlerle ifade etmiştir: "Biz bu abayı sadece giymek için değil, giyene kalkan olsun diye dokuruz." (Şekil 3-4)

Şekil 3: Enver Topçuoğlu'na ait Maraş Abası

Kaynak: Mutlu Aslantürk Arşivi

Şekil 4: Kahramanmaraş Olgunlaşma Enstitüsü Uygulamalı Maraş Abası Desen Kataloğu

Kaynak: Mutlu Aslantürk Arşivi

Elçek (Hamsa/Fatma Ana'nın Eli):

Tevhide Aydın'ın 2015 yılında yayınlanan "Türk Halı ve Kilim Dokumalarında "El" Motifinin İzdüşümü" başlıklı makalesinde el motifinin önceleri insanın kendisinin sembolü iken sonrasında İslam'ın beş şartını Hz. Peygamber ve dört halifesini, Hz. Fatıma'nın elini simgelediği söylenmektedir. Motifin kem gözden koruduğuna inanılır. Beş parmaklı bir el figürünün stilize veya geometrik bir formda dokunması ile yapılan bu motif iyi şans ve bolluk bereket amacıyla da dokunur. Genellikle yeni evliler ve bebekler için kullanılır. Beş çubuk veya beş nokta şeklinde stilize edilir. Parmak veya ona benzer tarak motifleri geometrik olarak üçlü beşli yedili sayılar kullanılarak dokunur. Bir gövdeye bağlanan çeşitli çubuk formlarından oluşur ve elçek tarak gibi isimler ile anılır.

Saha araştırması kapsamında görüşülen usta Raşit Köklü, elçek motifinin Maraş abalarındaki manevi koruma işlevini ve ustalardan gelen kadim geleneği şu sözlerle vurgulamıştır:

"Biz bu elçekleri oraya sadece süs olsun diye koymayız; o el, giyenin üzerinde bir muhafız gibidir. Eskiler, 'Elin bereketi, duanın kalkını abanın üstünde kalsın' derlerdi; biz de o duayı iplikle abaya işleriz." (Şekil 5-6)

Şekil 5: Elçek deseni ile süslenmiş Raşit Köklü'ye ait Maraş abası döşü

Kaynak: Mutlu Aslantürk Arşivi

Şekil 6: Elçek ve tohumlu elçek örnekleri

Kaynak: Kahramanmaraş Olgunlaşma Enstitüsü Uygulamalı Maraş Abası Desen Kataloğu. Mutlu Aslantürk Arşivi

Kurt ağzı:

Kurt figürü, Türk mitolojisinde bağımsızlık, cesaret ve özgürlüğü simgeleyen en köklü figürlerden biridir. Dokuma sanatında bir koruyucu sembol olarak yer alan **kurt ağzı** motifi, Anadolu'da nazardan sakınma ve kötü enerjiden korunma amacıyla sıklıkla kullanılmaktadır. İyilik ve koruyuculuğun sembolü olan kurtlar, gece görüş kabiliyetleri nedeniyle aynı zamanda güneşi ve aydınlığı da temsil ederler (Erbek, 2002: 102). Dokumalarda genellikle su yolu ve kenar süslemelerinde karşımıza çıkan bu motif, farklı yörelerde "itağzı" gibi yerel isimlerle de yorumlanmaktadır (Ölmez ve Aydoğan, 2008: 914).

Maraş Abası'nın sırt ve kenar kompozisyonlarında bu motifin kullanımına dair usta Raşit Köklü şu teknik ve manevi açıklamayı yapmıştır:

"Kurt ağzını abanın kenarlarına, sırtına öyle bir yerleştiririz ki, dışarıdan gelecek her türlü kötülüğü o ağız kapsın, sahibine ulaştırmasın isteriz. Bu motif abaya hem bir heybet verir hem de giyeni görünmez bir bekçi gibi kollar." (Şekil 7-8)

Şekil 7: Çengel ve kurt ağzı Motifleri İle Süslenmiş Abası Sırtı

Kaynak: The Metropolitan Museum of Art, 2024

Şekil 8: Kurt ağzı ve Çengel Motifleri ile Süslenmiş Raşit Köklü'ye ait Maraş Abası Sırtı

Kaynak: Mutlu Aslantürk Arşivi

Kurbağa Motifi

Geleneksel dokuma kültüründe daha az bilinen ancak derin sembolik anlamlar taşıyan **kurbağa** motifi, kötü ruhları uzaklaştıran koruyucu bir unsur olarak kabul edilmektedir. Maraş Abası üzerinde bu motif, stilize ve geometrik bir formda, abanın sağ ve sol omuzlarındaki üçgen alanlara üçer adet olacak şekilde yerleştirilir. Bu üçgen yerleşim biçimi, yapısal olarak "göz" formunu andırdığı için motife ek bir koruyucu işlev yüklenmektedir.

Kurbağa motifi, mitolojik bağlamda kötü ruhları tehdit etmek ve onları uzak tutmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu motifli kıyafetleri giyen kişilerin, kötü ruhları korkutarak manevi dünyayla olan iletişimlerini güçlendirdiklerine inanılır (Gürcan, 2018: 709). Kurbağanın yeraltı dünyasıyla ilişkilendirilen bir canlı olması, ona yılan gibi mistik bir anlam yüklenmesine neden olmuştur (Kafesoğlu, 2021; Ripinsky, 1998: 124). İnan'a (1972: 92) göre, kurbağa motifinin ruhlar arasında bir köprü kurarak iletişim sağladığı düşünülmektedir. Anadolu dokuma geleneğinde dokumacılar, bu yardımcı ve koruyucu unsurları barındıran sembolü, giyeni manevi zararlardan muhafaza etmek amacıyla kıyafet kompozisyonlarına dahil etmişlerdir.

Saha araştırması verileri ışığında, usta Raşit Köklü'nün bu motifin yerleşimine dair aktardığı bilgiler, motifin rastgele bir süsleme değil, stratejik bir "manevi kalkan" olduğunu doğrulamaktadır (Şekil 9).

Şekil 9: Kurbağa ile Süslenmiş Ebruşümlü Kırmızı Aba Ön Arka Sağ ve Sol Omuzu

Kaynak: Mutlu Aslantürk Arşivi

Nazar Boncuğu

Dokuma sanatında nesneli bezemeler; doğadan, günlük yaşamdan, mitolojiden ve inanç sistemlerinden beslenen figüratif veya sembolik desenlerdir. Bu bezemeler arasında nazar boncuğu, birçok kültürde kötülükten ve negatif enerjiden korunma amacıyla kullanılan en yaygın objelerden biri olarak dokuma yüzeylerinde yer almaktadır. Nazar inancına göre; mavi, beyaz, kırmızı ve siyah gibi belirgin kontrast oluşturan renklerin kötü enerjiyi uzaklaştırdığına inanılmakta; bu nedenle geleneksel dokumalarda bu renk kombinasyonları stratejik olarak tercih edilmektedir.

Halk inanışına göre; toplumda güzelliği, zenginliği veya şöhretiyle öne çıkan bireylerin nazara (kötü bakışa) daha açık olduğu ve mutlak surette korunmaları gerektiği kabul edilmektedir (Ertem, 2009: 23; Gökbuket, 1979: 6; Karahan, 2007: 58). Bu bireyleri korumak maksadıyla dokuma ürünlerine, giysilere ve aksesuarlara mavi camdan üretilen nazar boncukları eklenmektedir (Şahhüseyinoğlu, 2000: 53; Artun, 2011: 313). Maraş Abası örneklerinde de görüldüğü üzere, nazar boncuğu sadece bir süsleme ögesi değil, giysinin manevi koruyuculuğunu tamamlayan nesnel bir eklentidir.

Saha araştırmasında incelenen müze örnekleri ve usta anlatımları, nazar boncuğunun abanın en görünür yerlerine (genellikle omuz veya sırt kısımlarına) yerleştirilerek ilk bakıştaki "keskin enerjiyi" kırma amacı taşıdığını doğrulamaktadır. (Şekil 10)

Şekil 10: Nazar Boncuğu ile Süslenmiş Maraş Abası Sırtı

Kaynak: Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi Envanterinden Mutlu Aslantürk Arşivi

Akrep Motifi

Doğada kendini savunma mekanizmalarıyla öne çıkan, tehlikeli ve güçlü bir canlı olan akrep, Anadolu dokuma kültüründe kötü enerjilere karşı bir kalkan olarak sembolize edilmektedir. Zorlu doğa koşullarında hayatta kalabilme becerisi nedeniyle cesaret ve mücadelenin timsali olan bu motif, aynı zamanda düşmanları uzak tutmaya yarayan görsel bir uyarı niteliği taşır. Mezopotamya topraklarında kadim dönemlerden itibaren kötülüklerle karşı koruyucu bir tılsım olarak kullanılan akrep motifi, özellikle halı ve kilim dokumalarında kendine geniş yer bulmuştur.

Yöresel dokumalarda koruyucu işleviyle öne çıkan bu figür, dokumacının hayal gücü ve teknik becerisine bağlı olarak çok kollu veya çok ayaklı gibi farklı biçimlerde stilize edilerek yorumlanmıştır (Deniz, 2010: 62). Maraş Abası örneklerinde genellikle sırt bölgesine yerleştirilen akrep deseni, giyen kişiyi arkadan gelebilecek görünmez tehlikelere ve kem gözlere karşı koruyan sembolik bir zırh işlevi görmektedir.

Saha araştırmasında elde edilen bulgular, bu motifin abalarda yer almasının sadece estetik bir tercih olmadığını, giyenin manevi gücünü ve savunma alanını pekiştiren kültürel bir kod olduğunu göstermektedir. (Şekil 11)

Şekil 11: Akrep Deseni ile Süslenmiş Aba Sırtı

Kaynak: Arıöz, 2024.

Muska Motifi

Anadolu dokuma kültüründe muska motifi, kişiyi nazardan, büyüden ve kötü niyetli enerjilerden korumak amacıyla kullanılan temel bir tılsım niteliğindedir. Dokumacının bu motifi işleyerek hem kendisini hem de giysiyi taşıyan kişiyi kötü gözlerden muhafaza ettiğine inanılır. Muska, halk inanışında üzerine dualar yazılan ve hastalıklara ya da kötü düşüncelere karşı koruyucu bir tür nazarlık olarak kabul edilmektedir (Koşay, 1956: 86).

Maraş Abası'nın kol altı, sırt ve döş süslemelerinde stratejik olarak yer alan bu motif, manevi bir rehberlik ve koruma kalkanı işlevini üstlenir. Geometrik formda (genellikle üçgen) stilize edilen bu bezemeler, olumsuz enerjiyi uzaklaştırırken olumlu enerjiyi çekme gayesi taşımaktadır. Saha araştırması sırasında usta Raşit Köklü, muska motifinin abadaki konumuna dair şu önemli bilgiyi paylaşmıştır:

"Muska, abanın gizli duasıdır. Genelde döşün üstüne, omuz başına ya da kol altına öyle bir işleriz ki, sahibinin canını korusun, her türlü musibetten sakınsın diye orada durur. Onu oraya koymazsak aba eksik kalır." (Şekil 12)

Bu ifadeler, muska motifinin abadaki varlığının sadece bir bezeme değil, giysinin "canını ve sahibini" koruyan ayrılmaz bir parça olduğunu teyit etmektedir.

Şekil 12: Muska motifli Maraş Abası

Kaynak: (Newsroom, 2019)

Şekerpere (Göz) Motifi

Geleneksel dokuma sanatında en yaygın kullanılan ve sembolik anlam yükü en güçlü olan motiflerden biri şekerpere, yani göz motifidir. Bu motif, genellikle dokunduğu zemin rengine zıt ve dikkat çekici parlak renkler kullanılarak; abanın döş, kol veya gerdan kısımlarına işlenmektedir. Kötü bakışların (nazarın) etkisini kırmak amacıyla dokunan göz motifi, geleneksel toplumlarda sadece bir koruma aracı değil, aynı zamanda sürekli bir farkındalık içinde olmayı ve bilinçli bir yaşam sürmeyi de simgelemektedir.

Anadolu dokuma kültüründe göz motifinin kullanımı oldukça köklüdür (Deniz, 2000: 184). Dokumacılar, büyük bir sabır ve emekle ürettikleri ürünlerine nazar değmesinden çekindikleri için bu motifi kompozisyonun stratejik noktalarına yerleştirerek manevi bir önlem almaktadırlar (Etikan ve Kılıçarslan, 2012: 118). Maraş Abası örneklerinde şekerpere motifi, abanın sert ve ağır yapısını estetik bir kontrastla dengelerken, giyen kişiyi toplumsal etkileşimler sırasında oluşabilecek negatif enerjilere karşı koruyan bir "gözcü" vazifesi görmektedir.

Saha araştırması verilerine göre, usta Raşit Köklü bu motifin "şekerpere" olarak adlandırılmasının ardındaki estetik ve işlevsel bağı şu şekilde dile getirmiştir:

"Göz dediğin keskin olur, bakışı üzerine çeker. Biz ona şekerpere deriz ki, hem tatlı bir görünüşü olsun hem de kötü niyetli bakışın zehrini o parıltısıyla alsın gitsin. Abanın gerdanına koyarız ki, ilk bakanın gözü sahibine değil, o nakışa düşsin." (Şekil 13-14)

Şekil 13: Enver Topçuoğlu'na ait Maraş Abası

Kaynak : Mutlu Aslantürk Arşivi

Şekil 14: Kahramanmaraş Olgunlaşma Enstitüsü Uygulamalı Maraş Abası Desen Kataloğu

Kaynak: Mutlu Aslantürk Arşivi

Bereket ve Şans Getirmesi Duası ile Dokunan Semboller

Bu grupta yer alan motifler, abayı giyen kişi için temenni edilen iyilikleri, sosyal statüyü ve manevi beklentileri temsil eden görsel birer dua niteliğindedir. Maraş abalarında sıklıkla rastlanan; su yolu, çengel, semaver, yıldız, kandil, bereket yaprağı ve bukağı motifleri ile yazı temalı dokumalar bu kategori içerisinde değerlendirilmektedir.

Çapraz Süslemeler (Suyolu) ve Düğüm Motifleri

Türk dokuma sanatında çapraz çizgiler ve düğüm formları, nazarın olumsuz etkisini dağıtan veya yansıtan stratejik görsel elemanlar olarak kabul edilir. Bu desenlerin, kötü enerjileri düğümleyerek yok ettiğine inanılmaktadır (Yılmaz, 2021). Türklerin İslam öncesi dönemden bu yana dokumalarında kullandıkları üçgen ve zikzak desenler, kötü ruhları uzaklaştırdığına inanılan geometrik şifrelerdir (Atasoy, 2018).

Arınma, bilgelik, erdem ve yedi kat gökyüzünü simgeleyen bu motifler; erkek giyimi özelinde gücü, yiğitliği ve üstünlüğü temsil eder. Aynı zamanda bu bezemeler, erkeğin ailesini koruma sorumluluğunu ve sürekliliğini ifade eden toplumsal birer göstergedir (Bozkurt, 2020: 715). (Şekil17)

Hayatın Kaynağı Olarak Su ve Suyolu Motifi

Su, insanlık tarihi boyunca yaşamın en temel kaynağı ve sanatın vazgeçilmez bir öznesi olmuştur. Suyun akışkan yapısı ve biçim değiştirebilme özelliği, dokuma yüzeylerinde estetik bir esneklik sağlar (Eliade, 2005: 255). Türk kültüründe dört elementten biri olan suyun el sanatlarında bir "koruma kalkanı" olarak kullanılması, tarihsel süreçte yerleşim alanlarının su kenarlarına kurularak güvenli bölgeler oluşturulması geleneğiyle de paralellik gösterir (Erdoğan, 2023: 42).

Türk dokumalarında su ve suyolu olarak adlandırılan kenar bordürleri; kullanılan renk ve genişliklere göre doğumu, yaşamı, korunmayı ve ölümü simgeleyen "sessiz bir lisana" dönüşür. Yaradılış destanlarında dünyanın başlangıcı olarak kabul edilen su, bu ilahi niteliği ile sanat eserlerinde hem varoluşu hem de nihayeti belirleyen bir güç olarak temsil edilir (Bozkurt, 2020: 715).

Maraş Abası'nın kompozisyon sınırlarını belirleyen bu suyolları, sadece teknik bir bitiş değil, aynı zamanda abanın manevi muhafazasını tamamlayan bir unsurdur. Saha araştırması kapsamında usta Raşit Köklü, suyolu motifinin abadaki önemini şu sözlerle teyit etmektedir:

"Suyolu abanın sınırır, namusudur. Giyen kişinin ömrü su gibi aziz olsun, yolu açık olsun diye her abanın kenarına bu yolu mutlaka döneriz. O yol bitmeden aba bitmiş sayılmaz." (Şekil15)

Şekil 15: Çapraz Süsleme(suyolu) ile dekore edilmiş Raşit Köklü'ye ait Maraş Abası Sırt Alt Şahı

Kaynak: Mutlu Aslantürk Arşivi

Şekil 16: Çapraz Süsleme (suyolu)ve Düğüm Motifi İle Süslenmiş Aba Sırtı Alt Şahı

Kaynak: Newsroom, 2019.

Sarmaşık, Zincir

Türk dokuma kültüründe sarmaşık, zincir ve su yolu motifleri, "soyun devamı" ve "neslin bereketi" duası ile işlenen sembollerdir. Sarmaşık, doğası gereği sürekli bir desteğe sarılarak büyüyen ve gelişen bir bitki olması sebebiyle; dokuma yüzeyinde aile içi bağlılığı, sürekliliği, toplumsal dayanışmayı ve kesintisiz hayat döngüsünü temsil eder.

Sarmaşığın sarıp sarmalayan fiziksel yapısı, sembolik düzlemde sahibini koruyan ve kuşatan manevi bir anlam da taşımaktadır. Maraş abalarında genellikle bordürleri zenginleştiren bu motifler, ailenin sarsılmaz bir bütünlük içinde kalması temennisini görselleştirmektedir. Saha araştırması verileri, bu tür bitkisel formların abanın genel kompozisyonuna dahil edilerek, giyen kişinin toplumsal köklerine olan bağlılığının ve soyunun daim olacağına dair inancın vurgulandığını göstermektedir.

Şekil 17: Sarmaşık motifi

Kaynak: Kahramanmaraş Olgunlaşma Enstitüsü Uygulamalı Maraş Abası Desen Kataloğu Mutlu Aslantürk Arşivi

Çengel Motifi

Geleneksel dokuma sembolizminde iç içe geçen ve kıvrımlı formlar, negatif enerjiyi dağıtan ve yansıtan görsel unsurlar olarak kabul edilir. Çengel motifi de bu bağlamda, Maraş abalarında giyen kişiyi nazardan ve kötü enerjiden muhafaza eden önemli bir tılsım olarak değerlendirilmektedir. Motif, sadece koruyucu bir kalkan değil, aynı zamanda nesneleri veya insanları birbirine bağlayan bir unsuru temsil eder. Bu yönüyle doğa güçleri ile kurulan bağlantı üzerinden manevi bir güç kazanmayı da simgelemektedir.

Saha araştırması kapsamında görüşülen usta Raşit Köklü, çengel motifinin abanın sırt ve döş kısımlarındaki stratejik önemini şu teknik ve kültürel yorumla açıklamıştır:

"Çengel dediğin, kötülüğü olduğu yerde tutan, sahibine ulaştırmayan bir kilit. Biz bu nakışı öyle bir işleriz ki, sanki abanın etrafına görünmez bir zincir vurmuşuz gibi olur. Hem bereketi içeri bağlar hem de dışarıdan gelecek fenalığı çengeline takıp geri gönderir. Eski ustalar, 'Çengeli eksik abanın koruması zayıf kalır' derlerdi."

Bu ifadeler, çengel motifinin estetik bir kenar süslemesinden ziyade, giysinin manevi bütünlüğünü koruyan işlevsel bir kilit mekanizması olarak görüldüğünü kanıtlamaktadır. (Şekil 18-19)

Şekil 18: Çengel ile Süslenmiş Aba Gerdanı

Kaynak: The Metropolitan Museum of Art, 2024

Şekil 19: Çengel Motifi İle Süslenmiş Raşit KÖKLÜ'ye ait Maraş Abası Gerdanı

Kaynak: Mutlu Aslantürk Arşivi

Semaver (İbrik) Motifi

Geleneksel dokuma repertuarında nispeten nadir rastlanan bir desen olan **semaver**, Türk kültüründe misafirperverliğin, dostluğun ve sosyal paylaşımın simgesidir. Bu motif, içerisinde sürekli kaynayan suyun devinimiyle bolluk ve bereket anlamlarını yüklediği gibi, ortak kullanılan bir nesne olması hasebiyle aile içindeki birlik ve dayanışmayı da temsil eder.

Maraş abalarında bu motifin kullanımı, giyen kişinin cömertliğini ve toplumsal bağlara verdiği önemi görsel bir dil ile ifade etmektedir. Saha araştırması kapsamında elde edilen bulgular, semaver figürünün özellikle ebruşümlü (ipek karışımlı) abalarda prestij ve bereketin bir göstergesi olarak tercih edildiğini ortaya koymaktadır.

Usta Raşit Köklü, semaver motifinin abadaki anlamı üzerine şu yorumu yapmıştır:

“Semaver, hanenin bereketidir; ocağın tüttüğünün, kapının gelene gidene açık olduğunun nişanesidir. Abaya semaveri işlediğimizde, o kişinin sofrası bol, dostu çok olsun diye dua ederiz. Bu nakış abaya bir ağırlık ve samimiyet katar.” (Şekil 20)

Şekil 20: Ebruşümlü Kırmızı Aba Döşünde Semaver Motifi

Kaynak: Mutlu Aslantürk Arşivi

Kandil (Şamdan) Motifi

Maraş abalarında sıkça karşılaşılan kandil veya şamdan motifi, hem sembolik derinliği hem de kompozisyon estetiği açısından Türk-İslam kültürünün dokuma sanatına yansıyan en belirgin

örneklerinden biridir. Aydınlık, kutsallık, bilgi ve manevi koruma gibi anlamlar taşıyan bu motif; bir ışık kaynağı olarak ilmi ve rehberliği temsil etmektedir.

Saha araştırması kapsamında görüşülen usta Raşit Köklü, kandil motifinin dokumadaki anlamını ve neden sıklıkla tercih edildiğini şu sözlerle açıklamıştır:

“Kandil, hem yolumuzu aydınlatan ilmi hem de gönlümüzü ferahlatan maneviyatı simgeler. Biz bu nakışı işlerken, giyen kişinin yolu her daim aydınlık olsun, karşısına hep hayırlı kapılar açılsın diye niyet ederiz. Kandilin sürekli yanması, aynı zamanda kötülüklerden korunma enerjisi olarak yorumlanır; karanlığı kovan o ışık, abanın üzerindeki manevi bekçidir.”

Kandil motifi, genellikle abanın kol ve omuz kısımlarına yerleştirilerek giysinin manevi zırhını aydınlık temasıyla güçlendirmektedir. Şekil 23'te görülen müze örneği, bu motifin kol üzerindeki karakteristik yerleşimini ve teknik inceliğini gözler önüne sermektedir. (Şekil 21)

Şekil 21: Kandil (Şamdan) İle Süslenmiş Maraş Abası Kolu

Kaynak: Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi Envanterinden Mutlu Aslantürk Arşivi

Bereket Yapağı Motifi

Geleneksel dokuma sembolizminde bereket yapağı, doğurganlık ve bolluk kavramlarıyla ilişkilendirilen temel figürlerden biridir. Bu motif, tarımsal verimliliği simgelemesinin yanı sıra, yaprağın doğada her yıl tazelenen yapısı gereği yaşamın sürekliliğini ve yeniden doğuşu temsil etmektedir.

Maraş abalarında sıklıkla kullanılan bu motif, giyen kişinin hanesine bolluk gelmesi ve soyunun hayatın döngüsü gibi taze kalarak devam etmesi temennisini taşır. Şekil 24'de görülen ebrüşümlü kırmızı aba örneğinde, bereket yapağı motifinin sırt alt şahı (bordür) kısmında tekrarlanarak kompozisyona ritmik bir bereket vurgusu kattığı gözlemlenmektedir.

Saha araştırması kapsamında usta Raşit Köklü, yaprak motifinin abadaki yerini şu sözlerle açıklamıştır:

“Yaprak dediğin canlıdır, her bahar yeniden yeşerir. Biz bunu abaya işlerken, sahibinin rızkı da her daim taze kalsın, dökülüp bitmesin diye niyet ederiz. Bereket yapağı abanın can damarı gibidir, nakışı diri tutar.” (Şekil 22)

Şekil 22: Bereket Yapağı İle Süslenmiş Ebrüşümlü Kırmızı Aba Sırt Alt Şahı

Kaynak: Mutlu Aslantürk Arşivi

Yıldız Motifi

Geleneksel dokuma sembolizminde **yıldız** motifi; ışık, rehberlik, koruma ve doğaüstü güçlerle kurulan bağı temsil eden kadim bir boldür. İyi şans ve güzelliği simgelemesinin yanı sıra, karanlıkta

yol gösterici bir ışık kaynağı olarak rehberlik işlevi yüklenmektedir. Maraş abalarında bu motif, giyeni kötü enerjiden ve nazardan muhafaza eden aydınlatıcı ve koruyucu bir güç olarak kompozisyona dahil edilir.

Saha araştırması kapsamında görüşülen usta Raşit Köklü, yıldız motifinin abadaki önemini ve felsefi arka planını şu sözlerle açıklamıştır:

“Yıldız, gökyüzünün kandilidir; gece yolunu kaybedene nasıl rehber olursa, abanın üzerindeki yıldız da sahibine öyle yol gösterir. Biz bu nakışı işlerken, giyen kişinin bahtı yıldız gibi parlak, yolu her daim açık olsun diye niyet ederiz. Yıldızın parıltısı, kem gözün karanlığını dağıtan bir tılsımdır; abada yıldız varsa, o kişi manevi bir ışıkla korunuyor demektir.”

Şekil 25'te görülen ebrüşümlü kırmızı aba örneğinde, yıldız motifinin kol üzerine karakteristik yerleşimi ve ışıltılı bir koruma kalkanı oluşturacak şekilde stilize edildiği görülmektedir. (Şekil 23-24)

Şekil 23. Yıldız İle Süslenmiş Ebrüşümlü Kırmızı Aba Kolu

Kaynak: Mutlu Aslantürk Arşivi

Şekil 24: Yıldız

Kaynak: Kahramanmaraş Olgunlaşma Enstitüsü Uygulamalı Maraş Abası Desen Kataloğu

Bukağı Motifi

"Bukağı" kelimesi köken olarak Türkçede, atların otlaktan uzaklaşmasını önlemek amacıyla ön iki ayağına takılan, iki halka ve bunları birleştiren yaklaşık 60 cm uzunluğundaki zinciri ifade etmektedir (Erberk, 2002: 76). Bu fiziksel nesne, dokuma sembolizminde kavramsal bir dönüşüme uğrayarak bağlılık, sadakat ve birlikteliğin sonsuza dek sürmesi yönündeki manevi bir arzuyu temsil eder hale gelmiştir.

Maraş abalarında bukağı motifi, aile bağlarının kopmaması, eşlerin birbirine sadakati ve toplumsal birliğin muhafazası duasıyla işlenmektedir. Saha araştırması verilerine göre, bu motifin özellikle sandık içi kompozisyonlarda veya bordür geçişlerinde kullanılması, korunan değerlerin (aile, sevgi, gelenek) güven altına alındığını simgelemektedir. Usta Raşit Köklü, motifin abadaki yerini şu sözlerle anlamlandırmaktadır:

“Bukağı, gönülleri birbirine bağlayan kilit gibidir. Atı meraya bağladığı gibi, biz de bu nakışla bereketi haneye, sadakati dosta, huzuru abaya bağlarız. Giyen kişinin sevdiklerinden, köklerinden kopup gitmemesi için bir nişanedir bu.” (Şekil 25-26)

Şekil 25: Bukağı ve sandık içinde bukağı motifi

Kaynak: Kahramanmaraş Olgunlaşma Enstitüsü Uygulamalı Maraş Abası Desen Kataloğu Mutlu Aslantürk Arşivi

Şekil 26: Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi envanterindeki Maraş Abası Kolu

Kaynak: Mutlu Aslantürk Arşivi

Yazı Temalı Süslemeler

Geleneksel dokuma kültüründe yazı, sadece estetik bir unsur değil, aynı zamanda doğrudan ifade edilen bir dua ve koruma sembolüdür. Dua sözcükleri ve kutsal lafızlar, özellikle nazarın ve olumsuz enerjilerin hedefi olabileceği düşünülen çocuk kıyafetlerinde yaygın bir koruma yöntemi olarak kullanılmaktadır. Bu tür süslemeler, giysinin yüzeyini adeta "konuşan bir muska" haline getirerek giyen kişiye manevi bir zırh sağlamaktadır.

Bu geleneğin en somut örneklerinden biri, gerdan kısmına Arap alfabesiyle "Maşaallah" lafzı işlenmiş olan çocuk abasıdır. Los Angeles Fowler Müzesi envanterinde yer alan bu örnek, yazının dokuma üzerindeki koruyucu gücünü ve toplumsal inanç sistemindeki yerini uluslararası bir temsil ile belgelemektedir. Gerdan bölgesine yerleştirilen bu yazı, ilk bakışta dikkati üzerine çekerek nazarı bertaraf etme amacı taşımaktadır.

Saha araştırması kapsamında usta Raşit Köklü, abalarda yazı kullanımının önemine dair şu tespitte bulunmuştur:

"Abaların üzerine yazı yazmak, ona ruh katmak gibidir. Özellikle 'Maşaallah' gibi kelimeleri işlerken, nakışın içine duayı da hapsederiz. Giyen çocuk olsun, büyük olsun; o yazı orada durdukça kem gözün hükmü işlemez, Allah'ın inayeti üzerine olsun diye niyet edilir."

Şekil 27. “Maşaallah” yazılı aba gerdanı

Kaynak: (Newsroom, 2019).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Giyim kuşam parçalarının somut kültür varlıklarımızın en dinamik öğeleri olduğu gerçeği göz önüne alındığında, halk giysilerinin yapısal ve anlamsal özelliklerinin kayıt altına alınması büyük bir önem arz etmektedir. Medeniyetlerin kültürel izlerini taşıyan bu ürünlerin korunması, belgelenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması, toplumsal kimliğin sürdürülebilirliği açısından stratejik bir değer taşımaktadır.

Sanayileşme öncesi dönemde el dokumalarının ve özellikle üzerindeki sembollerin taşıdığı anlam dünyası, sadece bir süsleme pratiği değil, aynı zamanda kuşaktan kuşağa aktarılan sessiz bir iletişim dilidir. Yöre insanı; çevresinde gözlemlediği insan, hayvan, bitki ve nesneleri kendi felsefi süzgecinden geçirerek dokuma yüzeyine aktarmış; bu durum da bölgesel farklılıkların ve özgün kompozisyonların oluşmasını sağlamıştır. Genel literatürde hayvansal, geometrik, bitkisel ve soyut olarak gruplandırılan bu motifler, Maraş Abası özelinde çok daha spesifik ve işlevsel anlamlar kazanmaktadır.

Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen literatür taraması, müze incelemeleri ve saha araştırmaları sonucunda elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir:

- **Koruma Odaklı Sembolizm:** Kahramanmaraş halkının, geleneksel kıyafetlerinde nazara ve negatif enerjilere karşı manevi bir zırh oluşturma gayesiyle; elçek, üç tuğ, kurbağa, akrep, muska, şekerpare (göz) ve nazar boncuğu gibi nesneli bezemelere başvurduğu saptanmıştır. Bu motiflerin bireyin manevi koruma alanını güçlendirdiği ve kötü niyetli bakışları dağıttığına dair inancın, usta Raşit Köklü’nün anlatımlarıyla da teyit edildiği üzere, yerel kültürde halen karşılığı bulunmaktadır.

- **Sembolik Temenniler ve Sosyokültürel Kodlar:** Maraş Abası dokumalarında yer alan motiflerin, giyen kişinin toplumsal statüsünü ve manevi beklentilerini yansıtan birer görsel iletişim kodu olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda; bukağı (sadakat ve bağlılık), yıldız (rehberlik ve şans), kandil (bilgelik ve aydınlanma), bereket yaprağı (yaşamın sürekliliği), sarmaşık ve zincir (ailevi dayanışma/çoğalma) ile semaver (toplumsal birliktelik/misafirperverlik) gibi figürlerin, sadece estetik birer unsur değil, aynı zamanda metaforik birer temenni niteliği taşıdığı saptanmıştır. Özellikle çocuk abalarının gerdan

bölgesine işlenen "Maşaallah" lafzı, sözel bir koruma ifadesinin tekstil yüzeyine aktarılarak somutlaştırılması açısından dikkat çekicidir.

- İnanç ve Tasarım İlişkisi: Kahramanmaraş yöresinde giyim kültürü, halk inançlarıyla derin bir ilişki içerisindedir. İncelenen örnekler ve usta ifadeleri; abanın kol, şah, gerdan ve sırt alt şahı gibi stratejik bölgelerinin tesadüfi değil, belirli bir anlam hiyerarşisi ve koruma disiplini çerçevesinde bezendiğini kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak, modernleşme sürecine rağmen Maraş Abası üzerindeki bu sembollerin, moda ve tasarım dünyasında yeniden yorumlanabilecek zengin bir semantik altyapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda şu öneriler sunulmaktadır:

1. Kültürel Mirasın Dijitalleştirilmesi: Maraş Abası üzerindeki nadir motiflerin ve Raşit Köklü gibi ustaların sahip olduğu geleneksel bilginin, desen katalogları ve dijital arşivler aracılığıyla uluslararası standartlarda kayıt altına alınması elzemdir.

2. Modern Tasarım Entegrasyonu: Bu sembollerin sadece müze objesi olarak kalmaması için modern tekstil tasarımlarında ve akademik eğitim müfredatlarında (CAD programları desteğiyle) yeniden yorumlanarak güncel moda diline entegre edilmesi sağlanmalıdır.

3. Tanıtım ve Farkındalık Çalışmaları: Yerel yönetimler ve üniversite iş birliği ile Maraş Abası'nın sembolik dilini konu alan sergi, sempozyum ve atölye çalışmalarının artırılması, toplumsal belleğin korunması açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma, Maraş Abası'nı yalnızca bir giyim unsuru olarak değil, aynı zamanda çok katmanlı bir sembolik iletişim sistemi olarak ele alarak literatürdeki boşluğu doldurmaktadır.

KAYNAKÇA

Alp, Ö. (2000). Konya yöresi kilimlerinde sembolik motifler ve Oğuz boyu damgaları. *Türk Dünyası Kültür ve Sanat Sempozyumu Bildirileri* içinde (p. 351). Altuntuğ Matbaası.

Ariöz, B. (2024). Hatay Arkeoloji Müzesi envanterinde yer alan aba ve meşlah dokumaların teknik, renk ve motif özelliklerinin incelenmesi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (14), 195-209.

Artun, E. (2011). *Türk Halk Kültüründe Maddi Kültür*. Kitabevi Yayınları.

Atasoy, N. (2018). *Dünden bugüne Türk giyim kuşam ve süslenme*. Kültür Yayınları.

Bayat, F. (2020). *Türk kültüründe semboller ve motifler*. Halk Bilimi Yayınları.

Bozkurt, S. (2020). Geleneksel Türk halı sanatında kullanılan motiflerin anlamları: Sındırgı-Yağcıbedir halıları üzerine göstergebilimsel bir analiz. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(1), 697-731.

Deniz, B. (2000). *Türk dünyasında halı ve düz dokuma yaygılar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Deniz, B. (2010). Anadolu-Türk halı ve düz dokuma yaygılarında bazı motiflerin isimlendirilmesi. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 5(3), 52-62.

Durdu, T. (2022). *Kahramanmaraş'ta geleneksel giyim kültürü ve motifler üzerine bir inceleme*. Akademik Yayınlar.

Eliade, M. (2005). *Dinler tarihi: İnançlar ve ibadetlerin morfolojisi* (M. Ünal, Çev.). Serhat Kitabevi.

Erbek, M. (2002). *Çatalhöyük'ten günümüze Anadolu motifleri*. Kültür Bakanlığı.

Erdoğan, S. (2023). Türkçedeki “Su” ve suyun terim olarak örme, dokuma ve işleme sanatlarına yansımaları. *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi*, 7(7), 39-59.

Eren, İ. (2015). *Türk halk kültüründe inanç ve büyüsel pratikler*. Anadolu Yayınları.

Ertem, G. (2009). *Türk El Sanatlarında Hayvan Sembolizmi ve Mitolojik Kökenler*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Etikan, S. & Kılıçarslan, H. (2012). Düz dokumalarda nazar inancı ve göz motifi. *Art-E Güzel Sanatlar Hakemli Dergisi*, 5(10), 118-135.

Fowler Museum. (2019). *Fowler Museum exhibition to showcase rare selection of garments from Syria*. UCLA Newsroom. <https://newsroom.ucla.edu/releases/dressed-with-distinction-garments-from-ottoman-syria> (Erişim Tarihi: 16.02.2025).

Gökbuket, S. (1979). *Anadolu'da Nazar Boncuğu ve Nazarlıklar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gürcan, K. (2018). *Kutsal şaman elbiseleri*. Ötüken.

İnan, A. (1972). *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kafesoğlu, İ. (2021). *Türk Milli Kültürü*. Ötüken Neşriyat.

Karahan, A. (2007). *Türk Kültüründe Nazar İnancı ve Uygulamaları*. Timaş Yayınları.

Koşay, H. Z. (1956). Maarif vekâleti eski eserler ve müzeler umum müdürlüğü. *Türk Etnografya Dergisi*, (1), 86.

Oyman, N. R. (2019). Bazı Anadolu kilim motiflerinin sembolik çözümlemesi. *Arış Dergisi*, (14), 4-5.

Ölmez, N. F. & Aydoğan, E. (2008, Eylül). Yurtpınar (Antalya) yöresi dokumaları. 38. *ICANAS Kongresi Bildirileri: Maddi Kültür içinde* (Cilt 2, s. 914). Ankara: T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

Öztürk, Ö. (2019). *Türk halk inançları ansiklopedik sözlük*. Folklor Yayınları.

Ripinsky-Naxon, M. (1998). *The Nature of Shamanism: Substance and Function of a Religious Paradigm*. Albany: State University of New York Press.

Şahhüseyinoğlu, N. (2000). *Anadolu halk kültüründe inanç motifleri*. Ankara: Ayyıldız Yayınları.

The Metropolitan Museum of Art. (2024). *Man's Damir Coat with Short Sleeves*. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/126815> (Erişim Tarihi: 16.02.2025).

The Metropolitan Museum of Art. (2024). *Man's Damir Coat with Short Sleeves*. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/126816> (Erişim Tarihi: 13.05.2021).

Yılmaz, S. (2021). *Türk dokuma sanatı ve geleneksel giysi motifleri*. Ankara: El Sanatları Yayınları.

Kaynak Kişi Künyesi

K1: Köklü, Raşit

- **Doğum Yeri ve Yılı:** Kahramanmaraş, 1933
- **Eğitim Durumu:** Lise
- **Mesleği:** Emekli Culfa (Kahramanmaraş Sümerbank Dokuma Fabrikasından Emekli)

- **Görüşme Tarihi:** 22.08.2022
- **Görüşme Yeri:** Kahramanmaraş (Kaynak Kişinin Evi)